

FAVOR DEFENSIONIS PRINCIPA PIEMĒROŠANAS PROBLEMĀTIKA LATVIJAS KRIMINĀLPROCESĀ

PROBLEMS OF APPLICATION OF FAVOR DEFENSIONIS PRINCIPLE IN LATVIAN CRIMINAL PROCEEDINGS

Jānis Dobelnieks, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes

Tiesību zinātnes doktora studiju programmas doktorants

Summary

The character of criminal procedure competition differs significantly from other legal processes due to the lack of formal equality between the prosecution and defence. To balance this inequality, procedural advantages for the defence, such as the principle of *reformatio in peius*, are established. This principle limits higher courts from worsening the defendant's situation after a lower court's decision, ensuring fair trial rights. However, recent legal amendments raise concerns about potential inequalities favouring the prosecution, complicating the balance intended by the principle.

Atslēgvārdi: *favor defensionis* princips, *reformatio in peius* aizliegums, tiesības uz aizstāvību, taisnīga tiesa, personas tiesības kriminālprocesā, apsūdzības funkcija, procesuālo funkciju nodalīšana, tiesas spriešana

Keywords: *favor defensionis* principle, right of defence, prohibition of *reformatio in peius*, fair trial, rights of a person in criminal proceedings, prosecution function, separation of procedural functions, administration of justice

Kriminālprocesa sacīkstes raksturs būtiski atšķiras no cita veida procesu sacīkstes galvenokārt ar to, ka kriminālprocesā faktiski nepastāv formālā (juridiskā) pušu vienlīdzība.¹ Persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, un aizstāvis Kriminālprocesa likumā (turpmāk – KPL) tiek uzskatīti par “vājāku” pusi pretēji apsūdzības pusei, kas pārstāv valsts intereses.²

¹ Попелюшко В. О. Favor defensionis. Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами VIII Міжнародної науковопрактичної конференції, Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2011, с. 307–309.

² Rusanovs E. Procesuālā disfunkcija Latvijas kriminālprocesā kā konstitucionālo paradigmu nobīde. Tiesību ierobežojumu pieļaujamība un attaisnojamība demokrātiskā tiesiskā valstī. Latvijas Universitātes 81. starptautiskās zinātniskās konferences tiesību zinātnes rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023, 24.–31. lpp. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Konferences/2023/

Tādēļ, lai ne tikai līdzsvarotu, bet arī it kā mazinātu šādu apsūdzības un aizstāvības nevienlīdzību, procesuālajās tiesībās un teorijā aizstāvībai ir paredzētas vairākas procesuālas priekšrocības, ko dēvē par *favor defensionis*.³ Viena no šādām aizstāvības juridiskām priekšrocībām izpaužas *reformatio in peius* aizlieguma principā.

Reformatio in peius aizliegums ir prasība, kas konstatējama no vairākiem kriminālprocesa pamatprincipiem. Proti, “var teikt, ka *reformatio in peius* aizlieguma dogmatiskais pamatojums ir atrodams tieši taisnīga procesa principā.⁴ Turklāt arī šis princips ir jāsaprot arī kā procesuālo tiesību interpretācijas princips”⁵. Tāpat starp šiem principiem, no kuriem definējams jau minētais *reformatio in peius* aizliegums, ir *favor defensionis* princips. *Favor defensionis* principa būtība plašākā izpratnē izpaužas jebkurās kriminālprocesuālajās normās un institūtos, kur aizstāvības puse tiek apveltīta ar papildu tiesībām vai tiek atbrīvota no pienākumiem, vai arī kādā citā veidā tiek nostādīta izdevīgākā stāvoklī salīdzinājumā ar apsūdzības pusi ar tiešu mērķi – speciāli konstruētā veidā kompensēt kriminālprocesuālo pušu faktisko procesuālo nevienlīdzību jautājuma izlemšanā par personas vainīgumu.⁶

“*Reformatio in peius*” principa būtība noteic prasību pēc tā, ka augstākas instances tiesas tiesības grozīt zemākas instances tiesas lēmumu par sliktu saņēmējam ir jāierobežo, lai likums līdzsvarotu apsūdzētā nelabvēlīgo stāvokli. No kā savukārt secināms, ka *reformatio in peius* aizliegums ir saistīts un attaisnojams ar tiesiskas valsts elementu – taisnīga procesa principu.”⁷ Ievērojot minēto, secināms, ka *reformatio in peius* aizlieguma princips ir viena no *favor defensionis* principa izpausmēm, kas vērsts uz to, lai līdzsvarotu šādu apsūdzības un aizstāvības nevienlīdzību.

Juridiskajā literatūrā⁸ atrodami dažādi *reformatio in peius* aizlieguma veidu iedalījumi.

Absolūta *reformatio in peius* aizlieguma principa gadījumā apelācijas instances tiesa nekad negrozīs pirmās instances tiesas spriedumu par sliktu apsūdzētajam, pat ja tā ir tiesīga pieņemt lēmumu, izskatot lietu pēc būtības. Proti, ja tā secina, ka pirmās instances tiesas spriedums nav pietiekami smags, tā nevar atcelt pirmās instances tiesas spriedumu par sliktu apsūdzētajam, pat ja par pirmās instances tiesas spriedumu prokurors iesniedzis apelācijas protestu par sliktu apsūdzētajam.⁹

juzk-81/juzk.81.pdf [aplūkots 03.03.2025.]; Kaija S. Issues in separation of criminal procedural functions. 6th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare”, 2018. Pieejams: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2018/01/shsconf_shw2018_01010/shsconf_shw2018_01010.html [aplūkots 03.03.2025.]

³ Хайдаров А. Принцип благоприятствования защите и его проявление в ходе рассмотрения уголовного дела в суде первой инстанции. Вестник Казанского юридического института МВД России, No. 2, 2013, с. 88–90; Kaija S. 2018; Попелюшко В. О. 2011, с. 307–309.

⁴ Herke C. The Basic Questions of the Prohibition of Reformatio in Peius. *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata*, 148, 2011, pp. 103–112.

⁵ Herke C., Toth C. D. The prohibition of reformatio in peius in the light of the principle of fair procedure. *International Journal of Business and Social Research (IJBSR)*, Vol. 3, No 3, March 2023, pp. 92–98.

⁶ Михеенкова М. Благоприятствование защите (favor defensionis) и его проявление в своевременном уголовном процессе. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, 2012, с. 10; Kaija S. 2018.

⁷ Herke C., Toth C. D. March 2023, pp. 92–98.

⁸ Herke C. 2011, p. 107.

⁹ Ibid.

Relatīva *reformatio in peius* aizlieguma gadījumā var tikt grozīts spriedums par sliktu apsūdzētajam apelācijas instances tiesā, ja par pirmās instances tiesas spriedumu prokurors iesniedzis atbilstošu apelācijas protestu.¹⁰

Papildus minētajai klasifikācijai (absolūts / relatīvs *reformatio in peius* aizliegums) pastāv arī uz cits *reformatio in peius* aizlieguma iedalījums – pilnīgs vai daļējs aizliegums.¹¹

Pilnīgs *reformatio in peius* aizliegums konstatējams tad, kad likums aizliedz jebkādas nosacījumus, kas pieļauj pasliktināt apsūdzēto stāvokli apelācijas instances tiesā. Savukārt, ja spēkā ir tikai daļējs *reformatio in peius* aizliegums, likums paredz tieši noteikumus, uz kuriem attiecas aizliegums. Piemēram, apelācijas instances gaitā ir aizliegtas tādas izmaiņas kā atzīt par vainīgu attaisnoto apsūdzēto, atzīt par vainīgu pēc procesa izbeigšanas, palielināt sodu.¹²

Ņemot vērā minēto, autors secina, ka KPL 562. panta trešajā daļā un 591. panta otrajā daļā ietverts relatīvais *reformatio in peius* aizliegums. Turklāt, kā to uzsvēris Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments¹³ (turpmāk – Senāts), apsūdzētā stāvokļa pasliktināšana pēc pirmās instances tiesas sprieduma ir iespējama [*reformatio in peius* aizlieguma principa izņēmums – autora piebilde] tikai likumā noteiktajos gadījumos un kārtībā, ja par pirmās instances tiesas spriedumu iesniegts prokurora protests vai cietušā sūdzība par apsūdzētajam noteiktā soda pastiprināšanu vai par smagāku apsūdzību.

Turklāt likumdevējs KPL 551. panta piektajā daļā noteicis vēl atsevišķus ierobežojumus attiecībā uz prokurora tiesībām iesniegt apelācijas protestu, proti, prokurors, kas piedalījies pirmās instances tiesā, ir tiesīgs iesniegt protestu tikai par tiem spriedumiem, kuros tiesa nav ņēmusi vērā viņa viedokli lietas iztiesāšanā vai arī pieļāvusi tādas pārkāpumus, kurus viņš nevarēja novērst lietas iztiesāšanas gaitā.

Tajā pašā laikā šī pašā KPL panta daļas pēdējais teikums noteic arī to, ka iepriekš minētie ierobežojumi neattiecas uz amatā augstāku prokuroru. Tas savukārt nozīmē, ka amatā augstāks prokurors ir tiesīgs iesniegt apelācijas protestu, lūdzot atcelt pirmās instances tiesas spriedumu, lai grozītu apsūdzētajam celto apsūdzību uz smagāku, jo uz viņu neattiecas tie ierobežojumi, kas šajā likuma normā paredzēti prokuroram, kurš piedalījies pirmās instances tiesā.¹⁴

No minētajām KPL normām secināms, ka apsūdzētā stāvoklis apelācijas instances tiesā var tikt pasliktināts tikai apelācijas protesta esības gadījumā un apjomā, kādu uztur prokurors apelācijas instances tiesā.

Būtiski minēt, ka likumdevējs ir noteicis vēl labvēlīgāku pieeju attiecībā uz kriminālprocesa vājāko dalībnieku – apsūdzēto –, proti, KPL 562. panta pirmā daļa noteic, ka apelācijas instances tiesai ir tiesības pārsniegt sūdzībā vai protestā izteikto prasību apjomu un ietvaru, kad apelācijas instances tiesai rodas šaubas par pirmās instances tiesas konstatēto apsūdzētā, dalībnieku vai līdzdalībnieku vainu vai atbildību pastiprinošiem apstākļiem.

¹⁰ Herke C. 2011, p. 107.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid., pp. 107–108.

¹³ Augstākās tiesas 26.05.2020. lēmums lietā Nr. SKK-35/2020.

¹⁴ Augstākās tiesas 28.08.2007. lēmums lietā Nr. SKK-331/2007.

Apsūdzētajai personai acīmredzami nelabvēlīgākas tiesību normas atklājas attiecībā uz lietas izskatīšanu kasācijas kārtībā. KPL 584. panta pirmā daļa noteic lietas izskatīšanas robežas kasācijas instances tiesā, proti, tiesas nolēmumu tiesiskuma pārbaude notiek kasācijas sūdzībā vai protestā izteikto prasību apjomā un ietvaros.

Attiecībā uz prokurora tiesībām iesniegt kasācijas sūdzību KPL 572. pantā, pretēji KPL 551. pantā definētajām tiesībām apelācijas instances tiesā, nav noteikti ierobežojumi kasācijas protesta saturam.

Autors norāda, ka, apzinoties šo likuma acīmredzamo nepilnību, Senāts judikatūrā par kasācijas protesta iesniegšanu tomēr ir atzīmējis aspektu, kas attiecas uz valsts apsūdzības uzturētāju un amatā augstāku prokuroru un kas saistīts ar apsūdzētā stāvokļa pasliktināšanu. Proti, Senāts ir atzinis, ka Kriminālprocesa likuma 551. panta piektajā daļā minētā atruna par to, ka uz amatā augstāku prokuroru neattiecas protesta iesniegšanas apjoma un robežu ierobežojumi, pārsūdzot apelācijas instances tiesas nolēmumu, ir piemērojama tiktāl, ciktāl tā nav pretrunā ar KPL 562. trešajā daļā un 591. panta otrajā daļā noteikto.¹⁵

Autors pievienojas viedoklim,¹⁶ ka, “iesniedzot kasācijas protestu, ir būtiski ņemt vērā, kādā apjomā un ietvaros lieta tika iztiesāta apelācijas instances tiesā atbilstoši [KPL] 562. panta pirmajai līdz ceturtajai daļai. Gadījumos, ja apelācijas protestā norādīti apsvērumi noteiktā daļā vairs netiek uzturēti, nedz prokurors, nedz arī amatā augstāks prokurors par tiem nav tiesīgi atkārtoti vērsties kasācijas kārtībā. Tāpat kasācijas protestā nevar no jauna izteikt tādas prasības, kas netika norādītas apelācijas protestā un nav izvērtētas apelācijas instances tiesā”.

Autors secina, ka Senāta judikatūrā un attiecīgi arī kriminālprocesuālo tiesību doktrīnā iepriekš minētais atklātais likuma robs novērsts, nosakot, ka prokurors, kas piedalījies apelācijas instances tiesā (neatkarīgi no tā, vai bija tas pats prokurors, kas piedalījās pirmās instances tiesā, vai arī amatā augstāks prokurors), ir tiesīgs iesniegt kasācijas protestu tikai par tiem spriedumiem, kuros apelācijas instances tiesa nav ņēmusi vērā viņa viedokli lietas iztiesāšanā vai arī pieļāvusi tādos pārkāpumus, kurus viņš nevarēja novērst lietas iztiesāšanas gaitā.

Tajā pašā laikā KPL 584. panta otrā daļa noteic: kasācijas instances tiesa drīkst pārsniegt kasācijas sūdzībā vai protestā izteikto prasību apjomu un ietvarus gadījumos, kad tā konstatē Krimināllikuma pārkāpumu vai KPL būtisku pārkāpumu, kas katrā ziņā izraisa tiesas nolēmuma atcelšanu vai arī noveda pie nelikumīga vai netaisnīga nolēmuma, bet tas nav bijis norādīts sūdzībā vai protestā.

Salīdzinot abas tiesību normas, kas reglamentē lietas iztiesāšanas robežas apelācijas instances tiesā un kasācijas instances tiesā, secināms, ka primāri likumdevējs noteicis, ka, izskatot lietu, attiecīgās instances tiesai jāpamatojas uz protestā vai sūdzībā izklāstīto argumentāciju un izteiktajiem lūgumiem. Tajā pašā laikā secināms, ka likumdevējs piešķīris kasācijas instances tiesai tiesības izvērst plašāk lietas izskatīšanas robežas nekā apelācijas instances tiesai. Apelācijas instances tiesai šādas tiesības bija piešķirtas tikai gadījumos, kad tiesai rodas šaubas par apsūdzētā, dalībnieku vai līdzdalībnieku vainu vai atbildību pastiprinošiem apstākļiem, bet šādu ierobežojumu likumdevējs nav uzlicis kasācijas instances tiesai. Minētais savukārt dod pamatu

¹⁵ Augstākās tiesas 26.05.2020. lēmums lietā Nr. SKK-35/2020.

¹⁶ Kulmanis O. Kasācijas sūdzības un protesta saturs kriminālprocesā. Jurista Vārds, 01.02.2022., Nr. 5 (1219), 24.–28. lpp.

secināt, ka kasācijas instances tiesa ir tiesīga pārsniegt protestā un sūdzībā noteiktās lietas iztiesāšanas robežas, nemaz nevērtējot, vai ar šādu rīcību netiek nepieļaujami pasliktināts apsūdzētā stāvoklis kriminālprocesā.

Šādu acīmredzami pārāk plašu tiesību normas tvērumu ir reducējis Senāts un, pamatojoties uz *reformatio in peius* aizlieguma principu, norādījis, ka kasācijas instances tiesa tomēr nav tiesīga pārsniegt prokurora protestā noteiktās robežas, ja tādā veidā tiktu pasliktināts apsūdzētā stāvoklis.¹⁷

Taču pretēji minētajam Senāta praksē joprojām konstatējama pretēja rīcība. Šādam apgalvojumam autors min šādu piemēru – Senāts, neraugoties uz to, ka lietā trūka atbilstoša prokurora kasācijas protesta¹⁸, aizbildinoties, ka apelācijas instances tiesa nav izmantojusi KPL 455. panta trešajā daļā noteiktās tiesības atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus, atcēla apsūdzēto attaisnojošu nolēmumu.¹⁹ Senāta atsauce lēmumā uz KPL 455. panta trešo daļu jau vien norāda uz to, ka prokurora apsūdzība acīmredzami saturējusi kādus defektus, kā dēļ, Senāta ieskatā, apelācijas instances tiesai bijis pienākums to koriģēt.

Apzinoties, ka pastāv šāda prakse, būtiski ņemt vērā to, ka pēc minētā Senāta nolēmuma pieņemšanas likumdevējs veicis grozījumus KPL, papildinot 455. pantu ar ceturto daļu²⁰ un tādējādi faktiski piešķirot tiesai tādas pilnvaras kā “prokurora kļūdu labošana”, kad prokurors nav realizējis KPL 461. un 462. pantā iekļauto pienākumu – grozīt apsūdzību, ko Senāts kategoriski noliedzis kā tiesas tiesību²¹, vai arī nākt pretī prokuroram apelācijas instances tiesā (iespējams, arī pirmās instances tiesā²²), kad prokurors vairs nevar grozīt apsūdzību uz smagāku.

Proti, KPL 461. un 462. pantā noteikti apsūdzības grozīšanas veidi, iztiesāšanas posmi, līdz kuriem prokurors var grozīt apsūdzību, grozītās apsūdzības fiksēšanas forma, tiesu instances, kurās var grozīt apsūdzību. Likumdevējs ir paredzējis prokuroram tiesības grozīt apelācijas instances tiesā apsūdzētajam celto apsūdzību 1) uz vieglāku apsūdzību, nemainoties noziedzīga nodarījuma faktiskajiem apstākļiem, 2) uz vieglāku apsūdzību, mainoties noziedzīga nodarījuma faktiskajiem apstākļiem, kā arī

¹⁷ Augstākās tiesas 05.04.2023. lēmums lietā Nr. SKK-60/2023; Augstākās tiesas 27.04.2018. lēmums lietā Nr. SKK-21/2018.

¹⁸ Ar neatbilstošu kasācijas protestu nav jāsaprot, ka kasācijas protesta lietā nav bijis vispār. Kasācijas protestā nebija norādīti tie apsvērumi, kas bija par pamatu Senāta lēmumam atcelt apelācijas instances tiesas nolēmumu.

¹⁹ Augstākās tiesas 22.09.2022. lēmums lietā Nr. SKK-127/2022.

²⁰ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 19.09.2024. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/355473>; Kriminālprocesa likuma 455. panta ceturtdaļa: “Ja tiesa iztiesāšanas laikā konstatē, ka, taisot spriedumu, var būt iemesls atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus vai juridisko kvalifikāciju, kas pasliktina apsūdzētā stāvokli, tad tiesa par to informē apsūdzēto un citus procesa dalībniekus, dodot viņiem iespēju izteikties. Pēc procesa dalībnieku lūguma tiesa pasludina tiesas sēdes pārtraukumu. Pēc apsūdzētā un citu procesa dalībnieku uzklaušanās tiesa var atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus vai juridisko kvalifikāciju.”

²¹ Augstākās tiesas 2013. gada tiesu prakses apkopojums “Tiesu prakse noziedzīgu nodarījumu kvalificēšanā, ja lieta izskatīta bez pierādījumu pārbaudes”, 26. lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/> [aplūkots 03.03.2025.]

²² Jāņem vērā, ka KPL 455. panta ceturtdaļa noteic tiesas tiesības informēt procesa dalībniekus par iemeslu atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus vai juridisko kvalifikāciju, kas pasliktina apsūdzētā stāvokli lietas iztiesāšanas laikā. Minētais savukārt it kā pieļauj pirmās instances tiesai šādi rīkoties arī pēc tiesas izmeklēšanas pabeigšanas, kad prokurors vairs nevar grozīt apsūdzību uz smagāku.

3) uz smagāku apsūdzību, nemainoties noziedzīgā nodarījuma faktiskajiem apstākļiem, ar nosacījumu, ka pirmās instances tiesa ir grozījusi apsūdzību uz vieglāku un par tiesas spriedumu attiecīgs prokurors šā iemesla dēļ iesniedzis apelācijas protestu.²³ Apsūdzības grozīšana uz smagāku nav pieļaujama apelācijas instances tiesā.

Tādējādi, ņemot vērā pastāvošo pretrunīgo Senāta praksi attiecībā uz *reformatio in peius* aizlieguma principa piemērošanu, iztiesājot lietu kasācijas instances tiesā, secināms, ka minētie KPL grozījumi faktiski paver vēl plašākas tiesības kasācijas instances tiesai atcelt apelācijas instances nolēmumu, tādējādi radot iespējas pasliktināt apsūdzētā stāvokli.

Proti, KPL 455. panta ceturtdaļa rada visus nepieciešamos priekšnosacījumus principa *non reformatio in peius* pārkāpuma pieļaušanai. Proti, atbilstoši KPL 455. panta ceturtajā daļā noteiktajam apelācijas instances tiesai ir tiesības atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus vai juridisko kvalifikāciju, kas pasliktina apsūdzētā stāvokli pat bez atbilstoša prokurora apelācijas protesta.

Minētais savukārt ir pretrunā ne tikai KPL 562. panta otrajā daļā noteiktajam, bet savā ziņā arī Senāta 2017. gada 2. februāra lēmumam lietā Nr. SKK-27/2017, kurā, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 25. septembra spriedumu lietā “Seļiverstovs pret Krieviju”²⁴, tika norādīts, ka nodarījuma pārkvalificēšana nepārkāpj tiesības uz aizstāvību tikai tādos gadījumos, kad apsūdzētajiem ir pietiekamas iespējas aizstāvēt sevi turpmākajā tiesvedībā ar nosacījumu, ka viņiem ir tiesības augstākstāvošā tiesā apstrīdēt notiesājošu spriedumu par visiem viņiem svarīgajiem juridiskiem un faktiskiem aspektiem.

Atbilstoši KPL 569. panta trešajai daļai kasācijas instances tiesa neizspriež lietu pēc būtības, tās kompetencē nav lietas faktisko apstākļu noskaidrošana, pierādījumu pārbaude un vērtēšana. Līdz ar to apsūdzētajam ir iespēja augstākstāvošā tiesā – kasācijas instancē – apstrīdēt Krimināllikuma pārkāpumu piemērošanu. Tomēr, ja apelācijas instances tiesa pārkvalificē noziedzīgu nodarījumu uz smagāku, apsūdzētajam nebūs nekādu iespēju apstrīdēt apelācijas instances tiesas norādītos jaunos faktiskos apstākļus, kas, iespējams, arī bijis par pamatu smagākai juridiskajai kvalifikācijai.

Savukārt, vērtējot šos KPL grozījumus pēc būtības, secināms, ka tie acīmredzami izkrīt no kopējās kriminālprocesuālā regulējuma sistēmas.

Atbilstoši vispārējam principam krimināllietās tiesa nerealizē objektīvās izmeklēšanas principu (izņemot KPL 562. panta pirmajā daļā noteiktajā gadījumā – kad apelācijas instances tiesai rodas šaubas par pirmās instances tiesas konstatēto apsūdzētā, dalībnieku vai līdzdalībnieku vainu vai atbildību pastiprinošiem apstākļiem).

Saskaņā ar KPL 23. pantu krimināllietās tiesu spriež tiesa, tiesas sēdēs izskatot un izlemjot pret personu celto apsūdzību pamatotību. KPL 7. pants noteic, ka apsūdzības funkciju kriminālprocesā valsts vārdā īsteno prokurors. Apsūdzības robežas un saturu nosaka prokurors, un tieši prokurora ekskluzīvā funkcija ir lemt, vai persona ir saucama pie kriminālatbildības un, ja jā, tad par kāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Savukārt prokurora celtā apsūdzība nosaka iztiesāšanas robežas tiesā.²⁵

²³ Augstākās tiesas 28.05.2009. lēmums lietā Nr. SKK-84/2009.

²⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā “Seliverstov v. Russia”, pieteikuma Nr. 19692/02. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88480> [aplūkots 03.03.2025.]

²⁵ Augstākās tiesas 26.03.2014. lēmums lietā Nr. SKK-0019-14.

Papildus minētajam jāpiebilst, ka tiesas rīcība atbilstoši KPL 455. panta ceturtajā daļā noteiktajam pēc būtības pārkāptu arī KPL 17. pantā nostiprināto procesuālo pilnvaru nodalīšanas principu, nepieļaujami iejaucoties apsūdzības uzturēšanā. Turklāt šāds secinājums būtu izdarāms arī gadījumā, ja prokurors lietas iztiesāšanas gaitā pirmās instances tiesā pēc tiesas norādījumiem par to, ka konkrētajā lietā būtu pamats par pierādītiem atzīt no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus vai juridisko kvalifikāciju, pats grozītu apsūdzību atbilstoši KPL 461. un 462. panta nosacījumiem.

Minētais vedina apgalvot, ka KPL 455. panta ceturtajā daļā paredzētās tiesas tiesības darbojas tieši pretēji *favor defensionis* principam, t. i., nevis piešķir aizstāvībai procesuālas priekšrocības, lai mazinātu apsūdzības un aizstāvības nevienlīdzību, bet tieši pretēji – vēl jo vairāk palielina šo nevienlīdzību par labu apsūdzībai, jo tieši apsūdzības puse tika apveltīta ar vēl lielākām procesuālām priekšrocībām attiecībā pret aizstāvības pusi.

Kopsavilkums

1. Kriminālprocesa likumā nostiprināts relatīvais *reformatio in peius* aizlieguma princips.
2. *Reformatio in peius* aizlieguma princips attiecībā uz lietas izskatīšanu apelācijas instances tiesā noteic, ka apsūdzētā stāvoklis apelācijas instances tiesā var tikt pasliktināts tikai tad, ja par pirmās instances tiesas spriedumu iesniegts prokurora protests, ievērojot Kriminālprocesa likuma 551. panta piektajā daļā likumdevēja noteiktos apelācijas protesta satura ierobežojumus.
3. *Reformatio in peius* aizlieguma princips attiecībā uz lietas izskatīšanu kasācijas instances tiesā noteic, ka apsūdzētā stāvoklis var tikt pasliktināts tikai kasācijas protesta esības gadījumā un apjomā, ievērojot to, ka prokurors, kas piedalījies apelācijas instances tiesā, ir tiesīgs iesniegt kasācijas protestu tikai par tiem apelācijas instances tiesas spriedumiem, kuros tiesa nav ņēmusi vērā viņa viedokli lietas iztiesāšanā vai arī pieļāvusi tādu pārkāpumus, kurus viņš nevarēja novērst lietas iztiesāšanas gaitā.
4. Praksē konstatējami *reformatio in peius* aizlieguma principa pārkāpumi, izskatot lietu kasācijas kārtībā.
5. Kriminālprocesa likuma 455. panta ceturajā daļā neatbilst *favor defensionis* principa būtībai, bet pēc būtības neatbilst arī Kriminālprocesa likuma 7. pantā nostiprinātajam apsūdzības funkcijas īstenošanas principam, 17. pantā nostiprinātajam procesuālo pilnvaru nodalīšanas principam un 23. pantā nostiprinātajam tiesas spriešanas principam.
6. Akceptējot, ka arī apelācijas instances tiesai ir tiesības atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus vai juridisko kvalifikāciju, kas pasliktina apsūdzētā stāvokli pat bez atbilstoša prokurora apelācijas protesta, tiek radīti priekšnosacījumi principa *non reformatio in peius* pārkāpuma pieļaušanai.